

De installatie van kanunnik Michiel Walram de Borchgrave als heer van Genoelselderen, 22 juni 1754

Rombout Nijssen

Tijdens het ancien régime had ieder dorp in het graafschap Loon een *heer*. Dat was de persoon of de organisatie die er voor moest zorgen dat er een rechtbank of schepenbank functioneerde en die als er een misdrijf voorgevallen was, de schuldlige deed opsporen en bestraffen. Afhankelijk van plaatselijke gewoonten had de heer ook meer of minder te zeggen in het plaatselijk bestuur, en op veel plaatsen was de heer ook de bezitter van een groot deel van het land of van een cijnshof waar de plaatselijke boeren jaarlijks een klein deel van de opbrengst van hun land moesten afstaan.

Het *heerschap*, de functie van ergens heer te zijn, was een persoonlijk bezit, en zoals andere bezittingen kon men ook dit behouden of van de hand doen. Men kon het verkopen, verpanden of er bij testament over beschikken. Dat laatste was wat de heer van Genoelselderen, Jan Lodewijk van Oyembrugge, die kanunnik was in het Luikse Sint-Lambertuskapittel en in het Tongerse Onze-Lieve-Vrouwkapittel, in 1753 deed¹. In zijn testament liet hij onder meer de heerlijkheid Genoelselderen na aan zijn jongere medekanunnik in Luik, Michiel Walram de Borchgrave. Kanunnik de Borchgrave was ook heer van Mal en Membruggen, twee heerlijkheden die hij pandde van de Bisschoppelijke Tafel in Luik². Hoewel Jan Lodewijk van Oyembrugge al op 18 april 1753 in Luik overleed, wachtte zijn erfgenaam nog ruim een jaar vooraleer hij zich op 22 juni 1754 door zijn onderdanen in Genoelselderen plechtig als hun heer liet installeren.

De installatie van de nieuwe heer was wellicht een van de voornaamste gebeurtenissen die dat jaar in Genoelselderen plaatsgrepen. Daarom, en omdat de nieuwe heer aan zijn officiële installatie het recht en de plicht ontleende om zijn heerlijke bevoegdheden uit te oefenen, registreerde de secretaris van de schepenbank een verslag van de feestelijkheden in het register waarin hij ook de rechtszittingen van de schepenbank inschreef. Eigentijdse beschrijvingen van de installatie van een nieuwe dorpsheer komen zelden voor³. Om die reden geven we de tekst uit 1754 hieronder integraal uit.

Op zaterdag 22 juni 1754 kwamen de schout en de schepenen van Genoelselderen te paard

in Tongeren bijeen, om van daar uit de koets te begeleiden die hun nieuwe heer, kanunnik Michiel Walram de Borchgrave, naar Genoelselderen zou voeren. Bij de gemeentegrens werd het gezelschap opgewacht door de dorpsbewoners, die daar onder leiding van hun kapitein⁴ en voorzien van wapens, vaandels en een *slaende trommel*, hun heer en zijn gezelschap verwelkomden.

De nieuwe heer werd eerst naar zijn kasteel begeleid, en van daar ging het, terwijl de schout en de schepenen hun musketten lieten knallen, naar de kerk. Daar wachtte pastoor Gilis Hechtermans de stoet op. Nadat hij de nieuwe heer het wijwater aangeboden had, leidde hij hem naar het altaar op het koor. Daar gaf de pastoor de zegen met het heilig Sacrament en hief het *Veni Creator Spiritus* aan. Daarna nam de Borchgrave officieel bezit van de heerlijkheid door zijn rechterhand *in teeken van gerechticheyt* op de evangeliekant van het altaar te leggen. Vervolgens werd hij tot onder de toren geleid, waar hem *tot teeken van reeele en actueele poscessie* het klokkentouw van de grote klok in handen gegeven werd. Tot slot leidden de schepenen, terwijl de klokken luidden, hun nieuwe heer weer naar het hoogaltaar, waar de pastoor het *Te Deum* aanhief en opnieuw de zegen gaf.

Daarmee was het kerkelijk gedeelte van de inbezitstelling afgelopen en werd de nieuwe heer, terwijl er weer saluutschoten klonken, door de schepenen naar hun *justitiekamer in den genachtenhuijs* gebracht. Daar legde de Borchgrave een eed af in handen van de schout en de secretaris van de schepenbank, waarin hij beloofde op zijn *adelijcke vroomicheijt* de inwoners en hun schepenbank voortaan te zullen steunen *in alle henne rechtverdighe, waere ende gerechtige saecken*, en alles te zullen doen *waertoe eenen oprechten ende waeren heer involgens des graeffschaps wetten van Loon* ten opzichte van de inwoners van zijn heerlijkheid gehouden is. Nadat hij deze eed had afgelegd, werd hem *de possessie in teeken van justitie* verleend, en legden de officier en de schepenen een eed van trouw aan hun heer af.

De schout en de schepenen beloofden hun heer getrouw te zullen zijn, hem voor onheil te zullen behoeden en hem zo goed mogelijk te adviseren, rechtvaardig te zullen vonnissen in de zaken die hen voorgelegd zullen worden, het recht te zullen verdedigen, en de onrechtvaardigen *involgens deses graeffschappe wetten ende costuijmen* te zullen doen straffen.

In 1754 was Egidius Hamelarts schout van Genoelselderen. Petrus Beerden was schepen en secretaris van de schepenbank, en de overige schepenen waren Henderick Geuten, die ook *kapitein* van het dorp was, en Gillis Aerts, Simon Depaive, Peter Michiels en Lenart Aerden.

Vervolgens beloofden de inwoners van Genoelselderen hun nieuwe heer trouw en onderdanigheid, en zegden hem toe dat zij ook de besluiten van zijn drossaard en schout⁵ *in alle rechtverdighe saecken* zouden aanvaarden en respecteren, en dat zij zich bij de *rechtmaetige*

ende rechtverdige oordeelen van de schepenen van Genoelselderen zouden neerleggen, en alles te doen wat onsen genaedigen heer benefens sijnen officier ende de heeren schepenen voor wettigh ende rechtverdigh naer deses lants oft graefschaps wetten naer exigentie ende merieten van saecken, soo in reelee, civiele, personeele als in crimineele sallen geoordeelt hebben.

Na het afleggen van alle wederzijdse eden, boden de schout en de schepenen hun heer en zijn moeder, gravin Maria Theresia de Geloës, ieder een boeket aan, en werd er geklonken op de gezondheid van de nieuwe heer. Tot slot werd de heer *calvalcaedtsgewijs* – in een ruitersstoet - naar zijn kasteel begeleid.

De volgende dag was het zondag en werd er gefeest in Genoelselderen. De Borchgrave bood *sijne vrienden en geheele justitie* een *splendidissimé* feestmaaltijd aan, terwijl de inwoners van het dorp, die *op den steenwegh van sijn casteel* een meiboom geplant hadden, zich mochten verheugen op een traktatie met bier en muziek, waarvoor de kasteelheer ook *de violen tot den dans aldaer* aanbood.

Tekstuitgave: RH, *Archief van de schepenbank van Genoelselderen*, nr. 26, folio 15v-17v

Eersaeme heeren,

Michael Walramus graeve de Borchgrave, domheer van Luijck, testamentairen erfgenaem van wijlen den hooghweerdigen hoogh eedelen welgebooren heer Jean Louis van Oijembrugge uijt de graeven van Duras, in sijn leven grooten deeken van Luijck en proost van Tongeren, grondtheer deeser heerlijkheijt, Mall, etc., versuecht alsnu in wettige, reelee ende actueele poscessie door u eersaeme heeren met alle formalitijten van recht gerequiëert ingestalleert te worden, welck doende etc.

Schepenen naer oversien derser requeste, is geweest de versochde poscessie te leveren en te verleenē, more solito et requisito, actum in iudicio den 22en junij 1754, presentibus omnibus.

Wij ondergeschrevēne officier, scholtus ende schepenen, ons begeven hebbende te perde en calvalcade tot bij de stadt van Tongeren, rato ontrent de drij uren naer middagh, alwaer hebbende afgewaght den hoogh eedelen hoogh welgebooren heer messire Michael Walramus de Borchgrave als testamentairen erfgenaem van wijlen onsen overledenen grondtheer voorss[chreven], zijn op zijne komste des selfs koetze gevolght, ende geconvoijert tot Elderen alhier, alwaer op onse limieten den capitijn deser dorpe met de ingesetenen, alle in wapens, met twee vliegende vendels en slaende trommel des selven hebben verwillekomt, en gebracht tot op des selfs casteel alhier, van waer wij voorss[chreven] officier ende schepenen onder het losbranden en dechargeren hender musquetten, hem

tusschen de calvalcade geleijt hebben tot in deser gemeijnte kercke, alwaer door den eerw. heer pastoor alhier Gilis Hechtermans, in habitu ecclesiastico, naer het presenteren van 't gewijt waeter ingeleijt wierde ende gebrocht tot op den koor bij den outaer, alwaer de benedictie met het hooghweerdigh gegeven wierde, ende geintonneert den Veni Creator Spiritus, welcken geeijndicht sijnde, heeft possessie genomen met het leggen van sijne rechte hant op den outaer lanx den kant van 't evangelie in teeken van gerechticheyt, en van daer geleijt tot onder den thooren, alwaer hem het kloekseijl van de groote klokke door ons wierde in handen gestelt tot teeken van reelee en actueele possessie, van waer wij schepenen hem wederom geleijt hebben, de klokken alle luidende tot aen den hoogen outaer, als wanneer den voorss[chreven] heer pastoor geintonnert heeft den Te Deum Laudamus, en op het eynde naer het geven des benedictie, onder het losbranden des gemelt geschutt, hebben onsen voorss[chreven] genaedigen heer geleijt ende geconvoijeert tot in den genachten hujs tot in der justitie kamer, alwaer naer den gepresterden eijde in handen van den heer officier en secretaris, hem de possessie in teeken van justitie verleent wierde, waer naer den eijdt van getrouwicheijt door den officier scholtus en schepenen geprestert wierden, benefens den eijdt van onderdanicheijdt der alle gemeijntenaeren geschiet is in der veugen als volght:

Den eijdt van onsen hoogh eedelen genaedigen heer.

Van desen dage aen, en van desen daege voort, soo beloove ick grondtheer deser heerlijcke baronnie Genoelselderen mijne gemeijntenaeren ende justitie voor te staen in alle henne rechtverdige, waere ende gerechtige saecken, soo ten viere, ten waeter, als ten lande, ende te doen waertoe eenen oprechten ende waeren heer involgens des graeffschaps wetten van Loon ten opsichte deser heerlijckheijt gehouden is, en dat bevestige ick op mijn adellijcke vroomicheijt, soo helpe mij Godt en alle sijne heijligen, en was onderteekent Michael Walramus de Borchgrave, heere deser baronnie Genoelselderen.

Volght den eijdt van onsen officier en scholtus Egidius Hamelarts, Petrus Beerden, schepenen en secretaris, Henderick Geuten capitijn, Gillis Aerts, Simon Depaive, Peter Michiels en Lenart Aerden, alle schepenen.

Van desen daege aen en van desen daege voort, sullen wij voornoemde officier scholtus ende schepenen getrouw sijn aen onsen hoogh eedelen genaedigen heer deser heerlijckheijt als universeelen erfgenaem van wijlen den hooghwerdigen hoogh eedelen wel gebooren heer Jean Louis d'Oeijenbrugge saliger memorie, die als nu in reelee ende actueele possessie door ons gestelt is, den selven het arghste te verhoeden, ende tot het besten te raeden, rechtverdige vonnissen te strijcken, de gerechticheijt voor te staen, ende de ongerechte involgens deses graeffschappe wetten ende costuijmen naer ons rechverdigh oordeel laeten straffen, 't sij door onsen hoogh eedelen heer oftwel sijnen gecommiterden, soo sweeren wij met eijden, soo helpt ons Godt en alle sijne heijligen.

Volght den eijdt der ingesetenen deser gemeijnte voor ons sijn in judicio gecompareert, denwelcke hebben geprestert desen hennen gewoonlijcken gerequirerden eyde als volght: Van desen daege aen en van desen daege voort, soo sullen wij getrouw, hult ende onderdanigh sijn aen onsen voorss[chreven] hoogh eedelen wel gebooren heere graeve van Borchgraeve als onsen wettigen grontheer, universeelen erfgenaem van den hooghweerdigen hoogh eedelen heer messire Joannes Ludovicus van Oyembrugge saliger memorie, heere deser heerlijkheijt etc., soo oock aen sijnen officier, drossard ende scholtus alle voorgestelde rechtverdighe saecken te lauderen, te agreeren ende te approbeeren, tot waere ende wettige vonnissen onse heeren schepenen te versoecken om rechtmaetige ende rechtverdighe oordeelen aen wie het meughe wesen te strijcken ende te decreteeren, ende alles te doen wat onsen genaedigen heer benefens sijnen officier ende de heeren schepenen voor wettigh ende rechtverdigh naer deses lants oft graefschaps wetten naer exigentie ende merieten van saecken, soo in reelee, civiele, personeele als in crimineele sallen geoordeelt hebben, des wij voorsekeren ende sweeren, soo helpt ons Godt ende alle syne heijligen.

Naer alwelcke gepresterde eijden onsen officier, secretaris ende schepenen soo aen onsen genaedigen heer; als wel aen mevrouw Maria Theresia gravinne de Geloes, des selfs moeder, gepresentert hebben ieder eenen boequave, waer naer wij de eere hebben van te drincken sijne gesontheit, ende hij vangelijcken met een glas wijn ons heeft bedanckt, ende daer naer hebben hem wederom calvalcaedtsgewijs naer des selfs casteel geconvoijeert.

Acta sunt hac in judicio tot Genoelselderen op dato soo boven. Petrus Beerden scabinus et secretarius de mandato.

Ende den volgenden dach, te weeten sondagh den 23 junii 1754 heeft onsen hoogh eedelen genadigen heer graeve de Borchgrave als grontheer deser baronnie sijnen heerlijkken pas gegeven, en sijne vrienden en geheele justitie splendidissimé getracteert, benefens de officieren, en de geheele gemeijnte heeft hij, geplant hebbende eenen meijboom op den steenwegh van sijn casteel vol op in bier getracteert, en de violen tot den dans aldaer oock gegeven. Petrus Beerden secretarius.

- 1 Een overzicht van de opeenvolgende heren van Genoelselderen is te vinden in *Riemst en zijn verleden*. Riemst, 1991, pp. 70-86.
- 2 *Heren en heerlijkheden in het rechtsgebied van de Buitenbank van Bilzen, 14de-18de eeuw*, in *Limburg-Het Oude Land van Loon* 91 (2012), pp. 97-154.
- 3 In 2008 werd in Heemkunde Limburg een bijdrage gepubliceerd over het inhalen van een nieuwe heer in Spalbeek in 1736: 'Zo ging dat in Spalbeek in 1736: plechtigheden bij de inhaling van Guillaume Charles de Rossius als nieuwe dorpsheer', in *Heemkunde Limburg*, 2008, 2, pp. 12-13.
- 4 De kapitein van een dorp was de man die de plaatselijke militia leidde als die opgevorderd werd. Formeel gezien moest hij toezien op de paraatheid van de militieleden en op de kwaliteit van hun bewapening. In feite waren de dorpsmilities in Haspengouw in de tweede helft van de achttiende eeuw niet van militair belang. Wat wel gebeurde was dat zij ingeschakeld werden om een gearresteerde verdachte van een misdrijf te bewaken, of dat zij ingeschakeld werden wanneer de overheid een kloppjacht op bedelaarsbenden organiseerde

en daarvoor alle dorpen in een bepaald gebied lieten uitkammen.

- 5 In Genoelselderen werden de functies van schout en drossaard in 1754 beiden door Egidius Hamelarts uitgeoefend. Als schout zag hij toe op de naleving van plaatselijke rechtsregels, zoals het verplichte sluitingsuur van de herbergen of het verplicht onderhoud van wegen en grachten, en bracht hij wie op dit vlak nalatig bleef voor de schepenbank. Als drossaard vervolgde hij verdachten van zware misdrijven.

Adres van de auteur:
Rijksarchief
Bampslaan 4
3500 Hasselt